

Weten en geloven

in de serie over innerlijke ruimte

Mattheüs vermeldt aan het eind van de Bergrede: 'Toen Jezus zijn woorden beëindigd had, was de menigte geestdriftig over zijn onderwijs. Want hij onderrichtte hen als iemand met gezag en niet zoals hun schriftgeleerden.' Dat lijkt me een belangrijk signaal. De mensen zijn enthousiast en ze ervaren een duidelijk verschil in leiderschap. Een kleine opmerking, maar hij bevestigt de politieke lading die de hele Bergrede heeft. Kennelijk is Jezus iemand die een vastgeroeste situatie van onrecht kan openbreken. Iemand die de werkelijkheid ineens in een nieuw licht kan laten zien. Ik denk niet dat de moeilijkheden van die menigte mensen na het horen van Jezus' aansporingen meteen zijn opgelost. Maar er is wel iets in veranderd. De Bergrede staat tot en met het eind nog steeds in het perspectief van het begin: 'Gelukkig de mensen die nederig zijn, die arm zijn van geest; gelukkig de mensen die verdriet hebben, gelukkig die zachtmoedig zijn, die honger en dorst hebben'. We lezen de Bergrede, vandaag voor het laatst, in een serie diensten over de innerlijke vrijheid die kan ontstaan als je het leven beziet vanuit de realiteit van de dood. En dan is de vraag: wat betekenen dan nog die pregnante en politiek geladen beelden van de smalle poort en de brede weg, van de ware en de valse profeten, van de goede en de slechte vruchten – kunnen die ons nu nog enthousiast maken, breken ze ook voor ons de werkelijkheid nog open naar een ander licht?

Waarschijnlijk heeft ieder van ons zijn eigen associaties bij die beelden. Ik moest onvermijdelijk denken aan een collega, leraar natuurkunde. 'Meten is weten' – zegt hij met grote regelmaat op een ietwat relativerde toon. Zijn ogen beginnen te glinsteren als hij ons in de lerarenkamer vertelt wat hij nu weer heeft verzonnen voor de leerlingen van groep acht die een kijkje komen nemen op onze grote school. Dat kan van alles zijn. Bijvoorbeeld een grote tobbe met water, waar je achtereenvolgens een plastic voetbal en een zware bowlingkegel in kunt dompelen. En voel dan maar eens het verschil in tegendruk! Onlangs kwam hij de school binnenwandelen met een tweedehands hometrainer. Het verzoek aan de lerares biologie: 'Kun je samen met mij een project opzetten over het meten van de effecten van allerlei fysieke inspanningen op het menselijk lichaam?' Want 'meten is weten' zegt hij dan weer, en hij bedoelt meestal ook: je nieuwsgierigheid, je drive om van alles te willen weten, wordt gewekt als je je bewust wordt van wat je aan den lijve ondervindt, van al die kleine alledaagse ervaringen die je meestal onbewust aan je voorbij laat gaan.

U zult misschien denken: deze docent is vast en zeker de goede boom, die goede vruchten draagt. Ja, dat is ook zo, maar toch wil ik de vergelijking niet te snel maken. Met diezelfde collega, die leerlingen zo heel helder duidelijk maakt wat de kern is van wetenschap, voer ik soms ook een heel ander gesprek over zijn persoonlijke omstandigheden. Enkele schrijnende sterfgevallen heeft hij in korte tijd meegemaakt in zijn naaste familie. In onze gesprekken raken we onvermijdelijk af en toe aan de vraag of er zoiets zal zijn als een leven na de dood. Hij vermoedt dan dat ik daar vast in geloof. Hij verontschuldigt zich bijna dat hij absoluut niet kan geloven dat hij zijn geliefde naasten, waarmee hij zo intens heeft meegeleefd, nog ooit terug zal zien. Voorbij de doodsgrens valt er niets meer te meten of te weten. Maar is er dan ook niets meer te geloven? Van mij wil hij graag weten of ik nog wél kan geloven in iets dat na de dood zal zijn. Ik zeg niet 'nee', maar ook niet zomaar 'ja'. We komen terecht in een soort wederzijdse verlegenheid, in een domein waar vragen leven die voor niemand definitief te beantwoorden zijn. Van bepaalde dingen zijn we samen wel overtuigd: zoals dat de dood, die zo ingrijpt in zijn leven, een kwaad is, omdat hij wat goed is kapot maakt en zelfs in de kiem smoort, omdat hij banden doorsnijdt waarvan wij ons ten diepste afhankelijk weten. Wat ik wel kan geloven en met hem probeer te delen: dat er een alles omvattende liefde is, dat ik die liefde ervaar als iets waar wij allemaal deel aan hebben. Ik durf ook te zeggen dat dat geloof voor mij sterker wordt door wat hij mij vertelt en vooral door de manier waarop hij, ondanks alles, als leraar in de school blijft staan en zijn eigen geestdrift en nieuwsgierigheid doorgeeft aan zijn leerlingen. Ik herken in hem de woorden van het gedicht dat we zojuist hoorden: hij maakt intuïtief een keuze, vanuit een fundamenteel vertrouwen dat dit, hier en nu je inzetten, zoals jij dat kunt, het beste is wat je kan doen, ook al is dat 'een ongeweten pad' met 'een ongeweten eind'. Het is zaaien zonder te weten of je zult oogsten en vertrouwen dat het niet voor niets is. Deze energieke levenshouding van mijn collega is niet een geloof in God, maar het is wel een geloof, namelijk in de levenskracht van zijn leerlingen, in hun toekomst en in de betekenis van wat hij daar zelf voor doet. En door dit geloof kan hij voor zijn leerlingen ook een betrouwbare leraar zijn.

Wat Jezus afwijst in de Bergrede is het gebrek aan vertrouwen en de onbetrouwbaarheid van zijn tegenstanders, die zogenaamde leiders van het volk. Die zeggen wel 'Heer, Heer!' en ze bidden om het hardst, maar ze doen niet wat ze zeggen en ze ontberen iedere begeestering. Ze maken zich breed ten koste van degenen voor wie ze er zouden moeten zijn. Ze weten van alles zeker, maar ze weten op geen enkele manier wat het is om door een smalle poort te gaan.

Tot zover kan ik Jezus' houding begrijpen, maar ik blijf toch moeite houden met die scherpe contrasten. In de praktijk van ons dagelijks leven zijn die twee wegen toch veel meer met elkaar verweven? Is het niet praktisch onmogelijk om de brede weg helemaal te vermijden en alleen voor de smalle te kiezen? Is het niet irreëel om zo'n radicale keuze te vragen, tussen waar en vals, goed en kwaad, geluk en verdoemenis. En dan ook nog eens met als uitgangspunt dat slechts weinigen die smalle weg zullen vinden. We moeten oppassen met de Bergrede: in de sterkte van die beeldtaal zit ook iets gevaarlijks, want voor je het weet leidt het tot de oordelen die Jezus zelf heel duidelijk afwijst. Wij hebben niets meer aan eenvoudig of-of denken voor onze ingewikkelde maatschappij, voor de gelaagdheid van onze ziel, voor de onvoorspelbare wendingen in ons levensverhaal.

In het gesprek met mijn collega, over leven met en na de dood, ontstaat geen zekerheid over te maken keuzes, eerder de open ruimte van een onzekerheid die we expres niet uit de weg gaan. Er is bij ons beiden wel een weten van iets onmeetbaars. Met de woorden van het gedicht: dat we 'haken naar het allerhoogste' en dat we op een weg zijn die 'voorbij de einder leidt'. Maar dat is poëtische taal en bijna te mooi om waar te zijn voor mijn nuchtere natuurkunde-collega. Dat onmeetbare weten blijft doorgaans ook een onzegbaar weten. Nooit eindigt het gesprek in een conclusie, eerder verschuiven we behoedzaam de gewichten, op de balans van niet-weten naar toch-geloven en weer terug.

Vanuit dit subtiele 'weegschaalspel' kunnen we misschien toch nog anders omgaan met de scherpe contrasten die Jezus ons voorhoudt. We kunnen ze gebruiken in het steeds beter leren maken van het onderscheid tussen wat wel en wat niet tot leven leidt. En juist als je 'het onverdraaglijkste' hebt moeten verdragen, lukt het je misschien ook beter om de concentratie te vinden voor wat je in het leven werkelijk belangrijk vindt. Daar zijn geen regels en geen wetten voor. Er is geen vooraf gegeven duidelijkheid. Wat goed is voor jezelf en voor de ander doet zich aan je voor, het kan alleen maar blijken. Het zijn ook hier de vruchten, waaraan je de goede boom herkent. In dit herkennen kun je je wel oefenen, je kunt je oren en je ogen, je hart en je verstand steeds fijngerueveliger afstemmen op wat innerlijk vrij maakt en leven geeft. Jezus wordt niet voor niets ook zelf 'de weg' genoemd. Dat geeft aan dat het gaat om een manier van zijn, van leven en van leren, waarin je de moeilijkheden niet ontwijkt, maar er met vertrouwen doorheen gaat, en daarin ervaart dat je blik zich tegelijk innerlijk verruimt en beter focust op het hier en nu. Wie in deze zin kiest voor een smalle weg, blijkt te kunnen groeien in enthousiasme en in innerlijke vrijheid. En dan lukt het misschien ook beter om je niets aan te trekken van de menigte en van de wereld om je heen, als die je alleen maar afleiden of je afhankelijk maken van schone schijn.

Moet je daarvoor dan ook 'gelovig' zijn? Dat lijkt me niet. Mijn collega bewijst mij iedere dag dat creativiteit, inspiratie en de kunst om verstandige keuzes te maken beslist niet zijn voorbehouden aan gelovige mensen. En dat bedoelt Jezus ook helemaal niet. Maar dat neemt nog steeds niet weg dat ik zelf, als het me lukt die weg te gaan, wel kan ervaren dat ik daarin ontvankelijker en gevoeliger word voor het vreemd-vertrouwde licht waarvan de dichter zegt dat het 'soms, van gene zijde, voor onze voeten schijnt'. Geloven – het is een wonderlijke combinatie van weten en vertrouwen. Je kunt groeien in de overtuiging dat je leven wint aan diepte, waarde en geluk wanneer je je meer en meer durft toe te vertrouwen aan God als alomvattend geheim van liefde. En daarmee verandert je kijk op het leven, op de wereld om je heen, en dus ook op zoiets als het enthousiasme of de glinstering in de ogen van een collega die er helemaal voor gaat. Wij kunnen dat geloof hier met elkaar delen, in deze ruimte, gedragen door beelden en muziek. Maar het blijft toch iets vreemds dat het je nauwelijks lukt om in een gesprek aan iemand anders over te brengen wat het is. Het blijft iets kwetsbaars en onzegbaars, dat licht dat voor je voeten schijnt, het prille, eerstgeboren licht dat je aanstoot in de morgen. Toch geloof ik dat ik me daaraan in vrijheid kan toevertrouwen, als aan een betrouwbare, steevaste schouder, die mij kan dragen als een kijkend kind. Zo moge het zijn.

Germain Creighton

Gelezen: Mattheüs 7, 13-20; Jean-Pierre Rawie: 'Ten geleide' uit *Geleende tijd*